

El nostre patrimoni natural. Les dunes litorals i el corriol camanegre

Bep Pujol i Fuster i Marc Marí i Romeo

Amb el darrer llibre de la festa vam tancar l'apartat dedicat als arbres singulars del municipi. De segur que ens n'hem deixat molts per explicar i per descriure, però els sis articles dedicats a aquests "monuments vius" són un bon recull dels més significatius del municipi.

Acabada aquesta etapa, volem donar un nou enfocament a aquest espai del llibre. Així, amb aquest article i amb els que, si bonament podem, vindran, volem donar a conèixer alguns dels molts hàbitats significatius del nostre municipi i algunes de les espècies rellevants que els són associades.

El municipi de Torroella de Montgrí conté una gran diversitat natural que va des dels fons submarins en penombra del nostre litoral, ben conegut arreu, fins als boscos del Montgrí, passant per àrees de matolls, prats i penya-segats, o llacunes permanents i temporànies, rius i recs, sense oblidar els ambients cavernícoles tant submarins com terrestres. Cadascun d'aquests hàbitats allotja una sèrie d'espècies vegetals i animals que hi troben les millors condicions per fer-hi vida. Algunes espècies són molt selectives i tan sols les trobarem en espais molt determinats; d'altres són més cosmopolites i s'adapten a viure en un rang molt més ampli de condicions ambientals.

Aquest article pretén donar a conèixer un dels hàbitats més sensibles i una de les seves espècies més característiques que es poden trobar al nostre municipi: les dunes i el corriol camanegre.

Les dunes

Què són i com es formen

Tothom que hagi anat a la platja de l'Estartit ha vist, i sovint trepitjat, els munts de sorra coronats de borró i tamarius que es troben entre la platja de sorra nua i els terrenys més interiors. Aquests munts es disposen com un cordó de dunes allà on les acumula el vent i són la primera franja poblada de vegetació terrestre que trobem al nostre litoral.

La sorra de les dunes, i la de tota la platja, prové originàriament de l'erosió de les roques dels Pirineus, que arrossegades pel Ter i treballades pel riu, es dipositen finalment a pocs metres de fondària davant la Gola, reduïdes ja a mida minúscula. Un cop sedimentades en forma de sorres, les onades i els corrents marins les redistribueixen per tota la conca, i els grans temporals les remouen i les deixen sobre terra ferma, conformant les platges. A partir d'aquí la tramuntana fa la feina de moure-les i arrossegar-les, creant mentre avancen unes formes de mitges llunes que mouen fins que troben algun element que les frena. Aquest element és l'origen de la nova duna que, amb el temps i la repetició del cicle, anirà consolidant-se amb l'ajuda de la vegetació, i conformant l'hàbitat.

Aquesta és una simplificació del procés de formació de platges i dunes, però permet entendre que les grans platges solen estar en zones de litoral baix amb rius o rieres importants que aporten sediments de serralades de terra endins. Quan els rius tenen cabals de certa dimensió i, sobretot, no són regulats i tenen crescudes en determinats moments de pluges intenses, acumulen sediments a la costa que van guanyant terreny al mar. Aquest és el procés que ha patit històricament la plana del Baix Ter fins a mitjan segle XX en què el riu va ser regulat mitjançant els embassaments de Sau i Susqueda (que retenen bona part dels sediments que provenen del Pirineu, impedit que aquests arribin al curs baix del riu), i en què el seu cabal va ser desviat des del Pasteral cap a altres conques de Catalunya (majoritàriament l'àrea metropolitana de Barcelona).

Les espècies vegetals que poblen les dunes estan molt especialitzades per poder sobreviure en aquest ambient tan inestable, que està sotmès als temporals de llevant, les tramuntanades, la manca d'aigua dolça durant llargs períodes i l'excés de sal, i són molt sensibles a qualsevol pertorbació. Són exemple d'espècies que poden viure a les dunes, el jull de platja i el

passacamins marí; a la zona de preduna, el borró, el melgó de platja i el panical marí; a la zona de cresta de duna, el lliri de mar, la lleteresa, i la sempreviva a la zona de rereduna.

Duna amb borró
parcialment
descalçat per un
temporal
(foto M. Marí)

On les trobem a casa nostra i en quin estat es troben

En el context general de país, queden relictos de sistemes dunars més o menys ben conservats al delta de l'Ebre, al delta del Llobregat, a l'Alt Empordà i al Baix Ter.

Si ens traslладem a l'escala local, el sector entre la Gola i la Pletera, al nord, i entre la Gola i Radio Liberty, al sud, està conformat per dunes amb estat de conservació dispar, segons el sector: mentre que a la zona de la platja urbana de l'Estartit el cordó és pràcticament inexistent, l'estat al sector de la Fonollera és força bo.

L'ús que s'ha fet de la platja i dels espais adjacents ha condicionat el seu estat actual. Si bé és cert que els fenòmens naturals, especialment els temporals, en poden condicionar l'estructura, l'efecte més important prové de la intervenció humana. Les zones en què les dunes han sigut trepitjades de manera reiterada per vehicles i persones o en les que s'ha obert un passant esdevenen punts fràgils de tota l'estructura, per on les ones del temporal incideixen amb més intensitat, arrossegueu la sorra i obren pas a l'aigua i amb ella a les inundacions; aquest procés pot arribar a provocar la desaparició de l'ecosistema. La urbanització de la primera línia de mar, per altra banda, és un altre factor que ha incidit enormement en la qualitat i extensió del sistema

dunar de casa nostra, ja que representa un fre als processos de formació, continu moviment i progressiva fixació de les dunes; a més, aquests espais comporten una major freqüentació i trepig. Així, les dunes més properes als sectors urbanitzats pràcticament han desaparegut o es troben en un estat dolent de conservació, excepte en alguns casos concrets.

Val a dir que les dunes, quan són prou ben conservades, fan una funció important de fre a l'entrada de l'aigua marina cap a l'interior en cas de temporal, cosa que és molt beneficiosa per als camps, i també frenen l'entrada de sorra cap a l'interior.

Les roderes
dels cotxes
a les dunes
(foto B. Pujol)

Com conservar-les

La clau per a la conservació d'una duna, encara que sembli contradictori en un sistema tan dinàmic com el del que estem parlant, és l'estabilitat. Així, els processos que naturalment esdevenen al llarg de l'any, és a dir, tranquil·litat a l'estiu, temporals i ventades a la tardor i l'hivern i riuades a la primavera, per ells mateixos anirien provocant la creació de dunes a la costa del Baix Ter. Com que aquests processos, tal com explicàvem més amunt, han estat alterats, perquè no arriben sediments pel riu, es retiren les restes de les platges que ajudarien a crear dunes incipients i es produeix trepig d'alguns sectors per part de vehicles i persones, en alguns casos cal realitzar actuacions de restauració per recuperar-les. Les mesures utilitzades poden ser toves, amb barreres i poc trepig, i en pocs mesos les dunes es poden començar a recuperar, com demostren les diferents actuacions de recuperació que, des de fa anys, es porten a terme des de les diferents administracions per recuperar la franja costanera del Baix Ter. La col·locació

de captadors de sorra, formats per canyes o brancada i la regulació del pas dels vehicles i les persones han servit per millorar considerablement l'estat d'alguns sectors.

Una tanca de
canya fa de
captador de
sorra
(foto M. Marí)

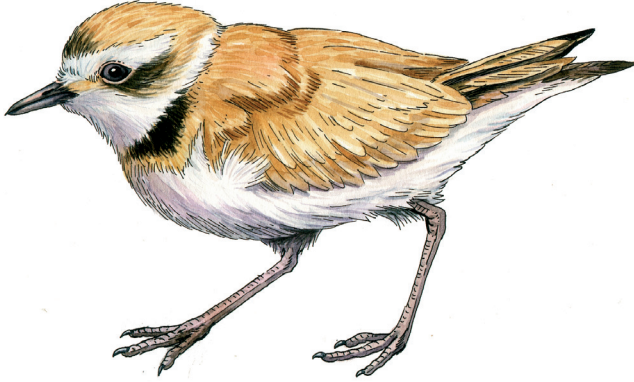
El corriol camanegre

Una de les espècies més significatives que habita als cordons de dunes és el corriol camanegre. El nostre protagonista és un ocell del grup dels limícoles, ocells que generalment viuen en zones humides fangoses o sorrenques i s'alimenten de petits animals que troben al fang. Tot i que no és gaire abundant, és fàcil trobar-lo a les platges, sobretot si hi ha una bona zona de dunes amb vegetació on poden trobar refugi i fer-hi el niu.

Com és?

Els corriols són de petites dimensions, aproximadament 15 cm, de cames relativament llargues i primes i vol ràpid, amb el cos rabassut i el bec curt, que es diferencien entre ells per la mida, el color del plomatge de la zona del cap i el coll i el color de les potes; mentre els seus parents propers, el corriol gros i el corriol petit, tenen un collar negre complet i les potes de color clar, el corriol camanegre no té el collar complet, sinó tan sols unes petites taques negres que de les ales s'acosten al pit sense unir-se l'una amb l'altra; per altra banda, les seves potes són negres i d'aquí li ve el nom. Els més observadors, o els que tinguin pràctica, poden arribar a distingir el corriol camanegre en vol dels seus parents per les franges blanques a les ales i als marges de la cua.

Segons dades de l'Institut Català d'Ornitologia, procedents d'estudis d'ane-llament, els corriols camanegres poden viure més de 8 anys.

Coriol camanegre
(dibuix de Lluís
Montaña i Marta
Montaña)

Quin comportament té?

El coriol menja petits animals que troba a la vora del mar o de les llacunes i per això el podem observar passejant i espigolant en el fang o la sorra humida de la platja i aiguamolls.

És una espècie migratòria que arriba a casa nostra a partir del març i marxa cap al setembre, tot i que alguns individus poden quedar-se tot l'hivern a Catalunya.

Fa nius a partir de l'abril sobre la sorra i, a la platja de l'Estartit, no sol fer grups en forma de colònia, sinó que la seva distribució és més aviat dispersa, amb els nius situats força allunyats els uns dels altres, en zones tranquil·les. Els nius són molt poc elaborats i són tan sols lleugeres depressions en la sorra de forma circular. Al voltant del clot, la parella hi va posant alguns trossets de fusta, canya i curculles amb l'objectiu, aparentment, de camuflar-lo entre les restes d'aquest tipus que es troben a la platja.

Solen pondre 3 ous i els pollets surten entre els mesos de maig i juny. Quan surten els pollets, de seguida marxen del niu per amagar-se entre les plantes properes. Quan tenen els pollets, els progenitors adopten un comportament ben curiós davant els visitants potencialment perillosos: l'ocell marxa caminant arrossegant una ala i fent moviments com si estigués ferit, per atraure l'interès del possible predador cap a ell i allunyar-lo dels pollets, que resten immòbils, amagats entre la vegetació. Quan el predador es troba prou lluny d'aquests, el coriol arrenca el vol i el deixa amb un pam de nas.

Tot i que el seu lloc preferit per fer-hi el niu sembla que és la sorra, les platges que tenen afluència de turistes en aquesta època són evitades pel corriol, el qual, si cal, busca indrets arrecerats més interiors, com els salicornars, on els és més fàcil d'amagar-se.

Detall de
vegetació de
duna amb violer
florit
(foto M. Mari)

Estatus de conservació

A Catalunya, el corriol camanegre és una espècie considerada vulnerable, és a dir, que tot i que no està en perill actualment, qualsevol canvi en els seus hàbitats o llocs habituals de nidificació el poden convertir en espècie amenaçada.

On i quan el podem trobar

Si volem observar aquesta au, podem passejar per la platja de la Pletera i els voltants de la bassa del Fra Ramon a la primavera o l'estiu, en aquest cas evitant les hores de major calor, i el podrem veure fent petites corregudes per la vora del mar o de les basses. És convenient dur prismàtics perquè és una espècie que no deixa que ens hi acostem i, abans que arribem a una distància que ens permeti veure'l amb detall a ull nu, arrenca el vol i s'allunya unes desenes de metres, per mantenir el que considera una distància prudencial de nosaltres.

En resum

Esperem que la lectura d'aquest article us hagi ajudat a conèixer una mica millor el nostre patrimoni natural i a comprendre que les dunes són un conjunt d'espais que, tot i la seva aparença simple i buida, constitueixen un

hàbitat singular i fràgil, on habita una gran quantitat d'espècies molt adaptades i particulars, entre les quals hi ha el corriol camanegre, però també altres ocells, rèptils, insectes i algun petit ratinyol. A Catalunya, queden pocs exemples d'aquest ecosistema en bon estat de conservació i el Baix Ter n'és un.

Són sistemes en canvi constant però que, per a la seva conservació, necessiten un cert grau d'estabilitat. La seva recuperació no és difícil, però la degradació pot ser molt ràpida si no es mantenen unes condicions mínimes. Evitar el trepig reiterat, tant per persones com per vehicles, i garantir que no es trenqui la seva continuïtat, garantirà la seva conservació i la de les espècies que hi viuen.